

Երիտասարդների էկզիստենցիալ պատկերացումները մասնագիտական ինքնիրացման համատեքստում

Ջամալի Գանդումանի Ն.

*ԵՊՀ փիլիսոփայության և հոգեբանության ֆակուլտետ
/Բրանի Իսլամական Հանրապետություն, Ահվազ/
m.jamalzadeh@ymail.com*

Վճռորոշ բառեր՝ էկզիստենցիալ պատկերացումներ, անձ, սուբյեկտակենտրոն և հումանիստական մոտեցումներ, աշխարհայացք, մասնագիտական ինքնիրացում

Экзистенциальные представления молодежи в контексте профессиональной самореализации

Джамали Гандумани Н.

*Факультет философии и психологии ЕГУ /ИРИ, Ахваз/
m.jamalzadeh@ymail.com*

Резюме: В статье рассмотрены актуальные проблемы экзистенциальных потребностей и мотивации современной молодежи, а также проанализированы некоторые методологические подходы исследования экзистенциальных основ профессиональной деятельности. Предпринята попытка интерпретировать успешную профессиональную самореализацию и гармоничность внешних и внутренних личностных векторов с позиций комплексного подхода.

Ключевые слова: экзистенциальные представления, личность, субъектно-ориентированные и гуманистические подходы, профессиональная самореализация

Existential representations of young people in the context of professional self-realization

Jamali Gandumane N.

*Faculty of Philosophy and Psychology of YSU /IRI, Ahvaz/
m.jamalzadeh@ymail.com*

Abstract: In this article are considered topical problems of existential needs and motivation of modern youth. Also, have been analyzed some methodological approaches to the study of the existential foundations of professional activity. Also, have been analyzed some methodological approaches to the study of the existential foundations of professional activity. An attempt has been made to interpret a successful professional self-realization and harmony of external and internal personal vectors from the standpoint of an integrated approach.

Key words: existential representations, personality, subject-oriented and humanistic approaches, professional self-realization

20-րդ դարավերջի և 21-րդ դարասկզբի սոցիալ-տնտեսական զարգացումները, շուկայական նոր հարաբերությունները պայմանավորեցին մարդկային հոգեկանի մի շարք վերափոխություններ, մասնավորաբար՝ առաջ բերեցին ինչպես անձի մտածողության, աշխարհընկալման, այնպես էլ դրդապատճառային ոլորտի և պահանջումների համակարգի փոփոխություններ: Նոր աշխարհայացքով, կեցության բոլորովին նոր պատկերացումներով երիտասարդներն այսօր բախվում են միանգամայն նոր խնդիրների, որոնք անհրա-

ժեշտաբար պետք է հաշվի առնել նրանց մասնագիտական հեռանկարները ծրագրելիս:

Հոգեբանական գիտության ներկայիս պատկերացումներով¹ մասնագիտական գործունեությանը պատրաստվելու առումով հավասարապես պետք է կարևորել ինչպես սուբյեկտակենտրոն, այնպես էլ էկզիստենցիալ և

¹ St'у Ivanova S. P. The existential-humanistic approach in psychology as a basis of psychological preparation for professional work of psychologists of the Ministry of emergency measures of Russia - file:///C:/Users/User/Downloads/ekzistentsialno-gumanisticheskiy-podhod-v-psihologii-kak-osnova-psihologicheskoy-podgotovki-k-professionalnoy-deyatelnosti.pdf

հումանիստական մոտեցումները միասին առած: Եթե փորձենք համակարգային մոտեցման դիրքերից վեր հանել մասնագիտական պատրաստության համակարգը, ապա անձին պետք է դիտարկենք կյանքի բոլոր ոլորտների համատեքստում, ինչպես իր ներքին բնական և սոցիալական, այնպես էլ արտաքին՝ անհատական-աշխարհայացքային և սոցիալ-հոգեբանական, ներդաշնակ կապերի դրսևորումներով: Հայտնի է նաև, որ հոգեկան հատկությունները համադրվելով կարող են ձևավորել անձի այնպիսի բարդ կառուցվածքային գոյացություններ, ինչպիսիք են նրա աշխարհայացքը, կենսական դիրքորոշումն ու կյանքի իմաստի էկզիստենցիալ պատկերացումները: Մեր խորին համոզմամբ՝ մասնագիտական գործունեության և կեցության հիմնախնդիրները, ինչպիսիք են կյանքի և մահվան, որոշումների կայացման և պատասխանատվության, այլ մարդկանց հետ հարաբերությունների, կենսափորձի, նվաճումների և ձախողումների հետ կապված հարցերը, արդյունավետ լուծում կարող են ստանալ հատկապես հիշյալ մոտեցումների համադրության մեջ:

Հումանիստական մոտեցման սկզբունքների վրա հիմնված էկզիստենցիալ հոգեբանությունը ելնում է մարդու կեցության՝ անիմաստ կամ իմաստավորված գոյության առաջնայնությունից և համարվում է, որ յուրաքանչյուր մարդ ունի իր բացառիկ անձնային փորձը, որը չի կարող հանգեցվել համընդհանուր օրենքների: Այս հարցում մեզ հետ համակարծիք է Ն. Ա. Բերդյասը (1993)², ով իր աշխատության մեջ փաստում է, որ խոհաճության ընդունակությունը՝ սեփական ապրումներն ու վիճակը վերլուծելը, և դրա շտկումն ու ինքնակարգավորումը իրագործվում է սուբյեկտակենտրոն մոտեցման շնորհիվ, որը աշխարհն ու մարդկության սկիզբը բացատրում է ոգու ակտիվությամբ և զգալի ներքին ազատությամբ, հենց սուբյեկտի ներսից: Համաձայն մարդու նշանակության մասին Ն. Բերդյասի էկզիստենցիալ տրամախոսության՝ տիեզերքի գաղտնիքները բացահայտվում են միայն ինքնագիտակցությունում³: Պատահական չէ, որ հետազոտողները հենց անձի հոգեբանությո-

յունում են շարունակաբար որոնում էկզիստենցիալ հիմնահարցերի ուսումնասիրման հիմնախնդրի մեթոդաբանական հիմքերը:

Հետազոտություններից մեկում հեղինակները հղում կատարելով Մ. Մահոմեդ-Էմինովի մոտեցմանը, ընդգծում են, որ չգոյության վտանգը դառնում է ոչ միայն էկզիստենցիալ, այլև սովորական կենսական իրադրության ոչ յուրահատուկ բնութագիր և որոշում է մարդու գոյությունը: Արտակարգության և ճգնաժամության գոտիները դառնում են աշխարհի պատկերի սովորական տարրեր և, որպես մարդու կենսագործունեության օբյեկտիվ իրականություն, հոգեբաններից պահանջում են, ամենից առաջ, մարդկանց պատկերացումները շտկող որոշակի լուսավորչական աշխատանք՝ ինչպես դրանց բովանդակության, այնպես էլ դրանցում առկա առավել հաջող ու արդյունավետ միջոցների մասին: Այնուհետև հեղինակները հանգում են այն եզրակացությանը, որ արտակարգ միջավայրի հետ գործունեացող մարդկանց կենսագործունեությունն ընթանում է էկզիստենցիալ խնդրայնության շրջանակներում, այդ պատճառով էլ մասնագիտական կարևոր որակներ (ՄԿՈ) են դառնում ներդաշնակ անձի որակները⁴: Համաձայն էքզիստենցիալիստների՝ «մարդը մի ծրագիր է, որը դիմամիկ է, անընդհատ պատրաստ կայանալու գոյաբանության իմաստով»⁵, այսինքն՝ մարդու կայացումը դիտվում է որպես անձնական ծրագրի կատարում:

Ս. Պապոյանն ու Ն. Գանդումանին (2016)⁶ փորձելով լուծել Ա. Լենգլեի էկզիստենցիալ-վերլուծական տեսության հիման վրա Քրիստին Օրգելի կողմից (1988-1989 թթ.) մշակված «էկզիստենցիալի սանդղակ» հարցարանի տեղայնացման խնդիրները, իրենց հետազոտությունում փաստում են, որ անձի «ես»-ի կայա-

² Бердяев Н. А. Экзистенциальная диалектика божественного и человеческого. О назначении человека. М., 1993, с. 312-313.

³ Նույն տեղում, էջ 313:

⁴ Правдина Л.Р., Васильева О.С. Экстремальные и кризисные ситуации в контексте психологии здоровья // Северо-Кавказский психологический вестник, № 6/3, 2008, с. 78-85.

⁵ Բերդյասի Ն. Ա., Հարությունյան Ս. Հ. Անձնային և մասնագիտական աճի հոգեբանական նախադրյալները / Իններորդ տարեկան գիտաժողով: Հոդվածների ժողովածու: Սոցիալական և հումանիտար գիտություններ. Մաս I, Եր.: ՀՌՀ հրատ., 2015, էջ 358:

⁶ Պապոյան Ս. Ա., Գանդումանի Ն. «Էքզիստենցիալի սանդղակ» հարցարանի տեղայնացման յուրահատկությունները // Փորձարարական հետազոտությունները հոգեբանության մեջ. Երիտասարդ հոգեբանների գիտական հոդվածների ժողովածու. Եր.: «Հոգատար բարեկամ» ԲՀԿ, 2016, էջ 92-93:

ցումը կարող է կախված լինել տարբեր գործոններից, որոնց թվում կարևորում են համապատասխան մշակույթը՝ իր բոլոր տարրերով: Հեղինակները նշում են, որ դաստիարակությունը ևս, լինելով մշակույթի կարևոր բաղադրիչ, մեծ ազդեցություն կարող է ունենալ էկզիստենցիալ կայացման գործընթացում: Ընդհանրացնելով կատարված վերլուծության արդյունքները նրանք եզրահանգում են, որ նշված համատեքստում էկզիստենցիալ կայացվածության ուսումնասիրումը կարող է նշանակալի լինել անձի փոխակերպման գործընթացի ընդհանուր իրավիճակի և զարգացման փուլի մասին պատկերացում կազմելու տեսակետից: Մյուս կողմից կարևորվում է նաև Վ. Ֆրանկլի և Ա. Լենգլեի կողմից առաջ քաշված այն դրույթը, որ իրական էկզիստենցիալ իմաստից հեռացումը դեպի սոցիալապես պարտադրված գործունեություն՝ հաճախ անձը չի գիտակցում, և չունենալով բավարարվածության զգացում՝ վատնում է մեծ ռեսուրսներ:

Ընդհանրացնելով մասնագիտական գրականության մեջ լայնորեն քննարկվող ժամանակակից մարդաբանական ճգնաժամի գնահատականները և բնութագրումները՝ Գ. Սողոմոնյանը (2016)⁷ արձանագրում է, որ էկզիստենցիալ անորոշության իրավիճակում ընթացող հակասական, բազմաթիվ անհայտներով լեցուն և մարդու նախկին որակական որոշակիությունը կազմալուծող այդ ցավոտ գործընթացը ժամանակակից ինտելեկտուալ ընտրանու շատ ներկայացուցիչներ բնութագրում են որպես մարդաբանական աղետ, մի իրավիճակ, երբ սոցիալական քառսի պայմաններում մեկեն անհետանում են կեցության ստացիոնար վիճակները, փլուզվում է կայունության սովորական դարձած համակարգը, կորսվում են կենսիմաստային ավանդական կողմնորոշիչները, լայնորեն տարածվում է «ճգնաժամային գիտակցությունը»:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով հեղինակի կատարած վերլուծության արդյունքները հանգում ենք այն հետևությանը, որ մարդկային կյանքի իմաստավորության և համընդհանուր բարեկեցության փնտրտուքը կարող է հաջող-

վել, եթե վերջինս իրականացվի մարդու էկզիստենցիալ պահանջումների, հոգևոր ակունքների, ինչպես նաև հասարակական ավանդույթների ընդհանուր համատեքստում:

Այստեղ հարկ է մեջբերել Է. Ֆրոմին (2000)⁸, ով անդրադառնալով Ֆրոյդի տեսությանը հավաստանշում է, որ անձի՝ սեփական ինքնությանը բնորոշ արժեքներն ու սկզբունքները չկարևորելը փոխհատուցվում է նյութական բարիքներով, սպառման առարկաներով, հետևապես, ժամանակակից երիտասարդությունը ևս աստիճանաբար դառնում է սպառողական հավակնություններին և նյութական պահանջումներին գերի, ծայրահեղ անհատապաշտ ու եսասեր:

Տ. Վ. Պոնարյադովի (2001)⁹ հետազոտության այժմեականությունը որոշվում է պատանեկության տարիքում առաջացող խնդիրների և դրանց լուծման միջոցների հետ էթնոմշակութային պայմանների փոխկապակցվածության հոգեբանական մեխանիզմները խորապես հասկանալու պահանջով: Այս տեղեկատվությունն անհրաժեշտ է հոգեբաններին, որպեսզի նրանք կարողանան հոգեբանական օգնություն ցուցաբերեն հատկապես այն երիտասարդներին, ովքեր ստիպված են իրենց կենսական խնդիրները լուծել կիսաէթնիկ տարածաշրջանում: Տվյալ ատենախոսական հետազոտության նպատակը կայացել է տարբեր էթնոմշակույթների պատկանող երիտասարդների (ռուսներ, կոմիներ) «Ես»-հայեցակարգի, ապրումների և իրենց կենսական խնդիրները լուծելու առանձնահատկությունների փոխկապակցվածությունը բացահայտելու մեջ:

Այստեղ անհրաժեշտ է հետազոտվող հիմնախնդրի կարևորությունն առանձնահատուկ ընդգծել այնպիսի կիսաէթնիկ երկրի համար, ինչպիսին Իրանն է, որտեղ բնակվում է տարբեր ազգություն ունեցող մոտավորապես 80 միլիոն մարդ: Բնակչության էթնիկ կազմի վերաբերյալ պաշտոնական տեղեկություններ չկան: Հիմնական բնակչությունը կազմում են. պարսիկները (61 %), ազերիները (16 %), քրդերը (10 %), լուրերը (6 %), արաբները (2 %), բալոչները (2 %), թուրքմենները, թուրքական

⁷ Սողոմոնյան Գ. Ժամանակակից մարդաբանական ճգնաժամի դրսևորման առանձնահատկությունները // «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Փիլիսոփայություն, Հոգեբանություն», 2016 № 1 (19), էջ 19-20:

⁸ Фромм Э. Величие и ограниченность теории Фрейда. - М., 2000, с. 293-309.

⁹ Понарядова Т. В. Жизненные проблемы и способы их решения юношами - представителями разных этносов // Автореф. диссер. кандидата психологических наук, 19.00.13, Санкт-Петербург, 2001. с. 4.

ցեղերը (2 %) և այլ ազգություններ, այդ թվում՝ հայեր¹⁰:

Տ. Վ. Պոնարյադովի¹¹ կատարած տեսական վերլուծությունը եզրահանգել է այն հետևությանը, որ կենսական խնդիրները սրվում են պատանեկության տարիքում և բնորոշ են ուսանողությանը: Նրանց ինքնորոշումը նոր միտումներ է ձեռք բերում: Դեռահասներին բնորոշ փնտրտուքը, անորոշությամբ համակված ցանկությունները խիստ անհրաժեշտության նշաններ են ձեռք բերում: «Ուզում եմ ընտրություն կատարել»-ը փոխակերպվում է «Պետք է ընտրություն կատարել» դրույթի: «Ուզում եմ» տեսակետից «Պետք է»-ին անցումը ծնում է մի շարք հանգամանքներ, որոնք արհեստականորեն առաջ են բերում խնդիրների սրվածություն: Համալսարան կամ ուսումնական այլ հաստատություններ ընդունվելը հաճախ խնդրի դրվածքը չի փոխում. գործնականում չստուգված կանխագուշակող ինքնորոշումը չի կարելի համարել ճիշտ և վերջնական: Այստեղ որոնումները շարունակվում են, քանզի ԲՈՒՀ ընդունվելու դրդապատճառները հաճախ հակասում են անձի հավակնություններին, ընդունակություններին և հետաքրքրություններին:

Մի շարք հեղինակների կարծիքով՝ մասնագիտական հմտությունների ձևավորումը և մասնագիտության մեջ անձի կայացումը, որպես անձի ինքնագարգացման պահանջմունք, նպաստում են մասնագիտական աճին աշխատանքային գործունեության մեջ: Սակայն դժվար է անդրադառնալ այս հարցերին, առանց մասնագիտական ինքնորոշման և ուղղորդման հնարավորությունների մեկնաբանման¹²: Դրա հետ մեկտեղ զոյություն ունի նաև շատ ավելի գործնական խնդիր, քանզի երիտասարդության շրջանում մշտապես հարց է ծագում այս աշխարհում իրենց դերակատարության մասին: Ս. Վ. Հովհաննիսյանը (2014)¹³

իր ձեռնարկում կարևորելով տվյալ խնդիրը նշում է, որ այս հարցի պատասխանը գտնելու համար անհրաժեշտ է ձևակերպել հիմնախնդրի հայեցակարգային և գործնական լուծում, որի համար, բացի տեսականից, պահանջվում է նաև տեխնոլոգիական մոդել: Ակնհայտ է, որ դեռահասի կենսական նպատակադրման գործընթացները շատ սերտորեն կապված են նրա կենսական ինքնորոշման գործընթացների հետ (իսկ ըստ էության, ներառված են դրանցում): Այդ պատճառով մեզ հետաքրքրող հարցերի պատասխանները կարող ենք ստանալ ուսումնասիրելով հենց երիտասարդների կենսական ինքնորոշման գործընթացները:

Բայց և այնպես, անձի հոգեբանությանն առնչվող ժամանակակից բազմաթիվ հետազոտությունների շարքում հաճախ հանդիպում են նաև այնպիսիք, որոնցում հեղինակները վերլուծում են տարբեր տարիքային խմբերի կենսագործունեության իմաստավորության, մասնագիտական գործունեության ձևերի, բնակության վայրի, սեռի և սոցիալական կարգավիճակի հիմնախնդիրները:

Ինչպես երիտասարդության, այնպես էլ հասունության տարիքում կյանքի հիմնական կողմերից մեկը համարվում է անձի մասնագիտական գործունեությունը, սակայն դրա հետ կապված էկզիստենցիալ պատկերացումներն այդ տարիքներից յուրաքանչյուրում էականորեն տարբեր են: Եթե երիտասարդն ավելի շատ կարևորում է բուն մասնագիտությանը տիրապետելը, ապա հասուն տարիքի անձը մասնագիտական գործունեության մեջ ինքնիրացվելու, սեփական ներուժը բացահայտելու խնդիր է դնում: Բացի այդ՝ ինչպես ցույց են տալիս մեր դիտարկումները՝ ներկայիս երիտասարդությունը տարբերվում է նաև իր առավելապաշտական ձգտումներով, որոնց դրսևորմանը սակայն որոշակիորեն կարող են խոչընդոտել էկզիստենցիալ ավանդական պատկերացումներն ու կարծրատիպերը: Ահա այստեղ է, որ առավել սուր բնույթ է ստանում կյանքի իմաստի ճգնաժամը, որը օրինաչափորեն պետք է հանգեցնի անձի էկզիստենցիալ խնդիրների վերաիմաստավորմանը, գուցե նաև մասնագիտության փոփոխությանը:

¹⁰ Иран - [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D1%80%D0%B0%D0%BD#.D0.9\(19.02.2018\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D1%80%D0%B0%D0%BD#.D0.9(19.02.2018))

¹¹ **Понарядова Т. В.** Жизненные проблемы и способы их решения юношами - представителями разных этносов // Автореф. диссер. кандидата психологических наук, 19.00.13, Санкт-Петербург, 2001. с. 12.

¹² **Պապոյան Վ., Գալստյան Ա., Մուրադյան Ե., Մարգարյան Դ.** Մասնագիտական ինքնորոշման և կայացման հոգեբանական ուղղորդումը կրթական համակարգում / Ուս. ձեռնարկ: ԵՊՀ հրատ., 2015, էջ 5:

¹³ **Հովհաննիսյան Ս. Վ.** Մասնագիտական կողմորոշման հիմունքներ (գործնական հոգեբանություն): Ուսում-

նամթողական ձեռնարկ / Ս. Վ. Հովհաննիսյան. - Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2014, 332 էջ:

Այսպիսով, ամփոփելով կատարված վերլուծությունը կարող ենք ընդհանրացնել, որ մասնագիտական ինքնիրացման հաջողությունը պայմանավորված է ոչ միայն երիտասարդների սուբյեկտակենտրոն կայուն դրդապատճառների առկայությամբ, այլև էկզիստենցիալ համարժեք պատկերացումներով, քանզի հայտնի է, որ երբեմն հենց մասնագիտական գործունեությունն է դառնում կյանքի նպատակ, իսկ դրա արդյունավետությունն աճում է, երբ այն իրացնելիս սուբյեկտն անընդհատ իր համար կյանքի իմաստի նոր հորիզոններ է բացահայտում:

Գրականության ցանկ

1. Բերբերյան Հ. Ա., Հարությունյան Ս. Հ. Անձնային և մասնագիտական աճի հոգեբանական նախադրյալները / Իններորդ տարեկան գիտաժողով: Հոդվածների ժողովածու: Սոցիալական և հումանիտար գիտություններ. Մաս I., Եր.: ՀՌՀ հրատ., 2015:
2. Հովհաննիսյան Ս. Վ. Մասնագիտական կողմնորոշման հիմունքներ (գործնական հոգեբանություն): Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ / Ս. Վ. Հովհաննիսյան. - Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2014, 332 էջ:
3. Պապոյան Ս. Ա., Գանդումանի Ն. «Էքզիստենցիալի սանդղակ» հարցարանի տեղայնացման յուրահատկությունները // Փորձարարական հետազոտությունները հոգեբանության մեջ. Երիտասարդ հոգեբանների գիտական հոդվածների ժողովածու. Եր.: «Հոգատար բարեկամ» ԲՀԿ, 2016, էջ 92-93:
4. Պապոյան Վ., Գալստյան Ա., Մուրադյան Ե., Սարգսյան Դ. Մասնագիտական ինքնորոշման և կայացման հոգեբանական ուղղորդումը կրթական համակարգում / Ուս. ձեռնարկ: ԵՊՀ հրատ., 2015:
5. Սողոմոնյան Գ. Ժամանակակից մարդաբանական ճգնաժամի դրսևորման առանձնահատկությունները // «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Փիլիսոփայություն, Հոգեբանություն», 2016, № 1 (19), էջ 18-33:
6. Бердяев Н. А. Экзистенциальная диалектика божественного и человеческого. О назначении человека. М., 1993.
7. Иран - [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D1%80%D0%B0%D0%BD#.D0.9\(19.02.2018\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D1%80%D0%B0%D0%BD#.D0.9(19.02.2018))
8. Понарядова Т. В. Жизненные проблемы и способы их решения юношами - представителями разных этносов // Автореф. диссер. кандидата психологических наук, 19.00.13, Санкт-Петербург, 2001.
9. Правдина Л. Р., Васильева О. С. Экстремальные и кризисные ситуации в контексте психологии здоровья // Северо-Кавказский психологический вестник, № 6/3, 2008, с. 78-85.
10. Фромм Э. Величие и ограниченность теории Фрейда. - М., 2000, с. 293-309.
11. Ivanova S. P. The existential-humanistic approach in psychology as a basis of psychological preparation for professional work of psychologists of the Ministry of emergency measures of Russia - file:///C:/Users/User/Downloads/ekzistentsialno-gumanisticheskiy-podhod-v-psihologii-kak-osnova-psihologicheskoy-podgotovki-k-professionalnoy-deyatelnosti.pdf